

DEN KOMMANDE

FREDSTIDENS VALUTOR

Av civilingenjör OSCAR LUNDQVIST, Stockholm

ÖVERALLT där man tagit upp efterkrigsproblemen till diskussion har man ansett som det allra viktigaste av dessa att snabbt få den internationella handeln i gång och att skapa förhållanden som i möjligaste mån trygga den mot störningar. Som ett led i detta arbete har man, med klar uppfattning om att mellankrigstidens valutaförbistring vållade varuutbytet oerhörda besvärligheter, tänkt sig kunna förhindra ett upprepande härav genom införandet av en internationell valuta, i vilken alla betalningar till utlandet skulle ske. De förslag som härvid förts fram ha gått efter tre linjer. Guldets återinförande som internationellt betalningsmedel, tillskapandet av en helt ny internationell valuta och slutligen ett anknytande till pundet eller dollarn av alla övriga valutor. En ingående redogörelse av fil. kand. Helmer Dahlbäck huru man enligt Keynes- eller White-planen tänkt sig en helt ny valuta var införd i nästföregående nummer av denna tidskrift. Principiellt sammanfalla de två senaste alternativen, ty om ett nytt mynt införes eller om pundet resp. dollarn antages som internationellt mynt blir i realiteten samma sak.

Alldeles givet var valutaförbistringen efter det förra världskriget en av de viktigaste, kanske den allra viktigaste orsaken till att den internationella handeln då hade så svårt att komma i gång, ehuru hela världen led av varuhunger. Valutaförbistringen i sin tur berodde på att i Tyskland inflationen fortskred i ett allt snabbare tempo, medan så gott som alla övriga kulturländer genom en deflationspolitik sökte återvinna något av den värdeförlust deras valutor lidit under och strax efter kriget. All världens valutor fluktuerade således, uppåt eller nedåt. Först när valutorna i mitten av 1920-talet äntligen stabiliserats, som man trodde definitivt, kom det så ivrigt efterlängtade uppsvinget för den internationella handeln och därmed för de enskilda staternas näringsliv. Uppsvinget avbröts emellertid efter blott några få år, då Amerika år 1929 satte i gång med en restriktiv kreditpolitik av klart deflatorisk karaktär. Därmed utbröt en svårartad kris i Amerika som hastigt spred sig och nödgade även övriga stater till valutareglerande åtgärder.

Härav bör den slutsatsen kunna dragas att de svåra kriser som inleddes år 1919 och år 1929, orsakades icke av frånvaron av en internationell valuta, ty som sådan fungerade alltjämt guld, utan av instabiliteten hos de olika staternas valutor. Det var denna instabilitet som gjorde att en säljare i ett land, som sålt i guld eller i en

främmande valuta, aldrig kunde veta huru mycket han på förfalldagen för sin fordran fick in i sin egen valuta, det för honom själv avgörande. En fullkomligt oberäknelig förändring i valutakurserna kunde omkasta en kalkylerad vinst till ren förlust. En köpare i utländsk valuta, en importör, visste lika litet om vad han slutligen hade att betala, således ingenting med säkerhet om vad de köpta och kanske redan sålda varorna i verkligheten kostade honom. Det var denna osäkerhet, denna omöjlighet att skydda sig mot förluster, att överhuvud taget göra affärer, som lade en tung och förkvävande hand över hela den internationella handeln.

Skall en liknande, av osäkerhet om valutakurserna framkallad kris i framtiden kunna undgås så framstår som ett oeftergivligt villkor att varje stat för sig bestämmer ett fixt värde på sin egen valuta eller, som är detsamma, ett fixt eget penningvärde. Utan att så sker kommer kursen för ett lands valuta alltid att fluktueras lika starkt som dess penningvärde och i varje fall handeln med länder som ha ett icke fixerat penningvärde att åsamkas svårigheter. Skola emellertid kurserna på alla staters valutor kunna hållas tillräckligt fasta — smärre t. o. m. nyttiga variationer torde aldrig kunna undvikas — då fordras lika ovillkorligt inrättande av ett överstatligt organ med uppgift att vaka över de enskilda staternas penningvård och med rätt att ingripa reglerande på detta område. Alltså ett slags internationellt ekonomiskt förmynderskap gällande alla stater. Den konsekvensen bör man hålla klar för sig överallt där man ivrar för ett tillskapande av en internationell valuta med fasta valutakurser.

Om något så otroligt skulle hända, som att alla stater verkligen ville finna sig i ett sådant förmynderskap, återstår ändock att bestämma i vilket mått de enskilda staternas valutor — penningvärden — skola mätas och vidare huru betalningar skola kunna överföras från en stat till en annan. Dessa båda frågor ha i diskussionen sammanförts till en, i det man både som värdemätare och betalningsmedel föreslagit endels guld, endels en internationell valuta, den senare må nu vara helt ny eller utgöras av någon stormakts valuta.

Vad då först guld, beträffar har detta både som värdemätare och betalningsmedel hittills visat sig besitta den största stabiliteten. Likväl har guldvärdet i förgången tid fluktuerat rätt avsevärt och detta kommer med all säkerhet att upprepas. Om ej av annat skäl så därför att guldproduktionens kostnader variera alltefter guld-fyndigheternas beskaffenhet och läge. En ny rik fyndort skulle sänka produktionskostnaderna och därmed guldets värde. Varuvärdena, som ju skola mätas i guldvärde, skulle stiga i motsvarande grad. Följden skulle således bli en högkonjunktur men konstlad, eftersom den ej framkallats av ökad efterfrågan på varor. Skulle återigen produktionskostnaderna för guld ökas, då komme det att stiga i värde och föranleda ett allmänt prisfall på varor, d. v. s. en kris som är lika konstlad. Med guld, som värdemätare infördes således — eller om man så vill bibehålles — ett irrationellt moment i konjunkturutvecklingen.

Med guldets som betalningsmedel skulle även den betydande olägenheten följa att mängden av betalningsmedel icke kan anpassas efter en stigande varuomsättning, detta därför att tillgången på guld är så pass begränsad. Antingen kommer då bristen på guld att utgöra ett direkt hinder för varuutbytet eller leder bristen till ett bearbetande av mindre givande guldfyndigheter med därav följande högre produktionskostnader och högre värde på guldets. Därmed utlöses så på nämnt sätt en kris. Både Keynes och White söka undvika denna olägenhet med guldets genom ett lösare samband mellan guldmängd och mängden av betalningsmedel. Men de synas också båda vilja anknyta värdet på den nya valutan till guldvärdet.

Brist på guld som internationellt betalningsmedel kan emellertid uppstå också på annat sätt, detta enligt vad erfarenheterna från mellankrigstiden tydligt utvisat. Förenta Staterna befrämjade då på allt sätt sin export men sökte samtidigt med höga tullmurar skydda sig mot import. Genom denna politik uppstod för Förenta Staternas del ett betydande exportöverskott som de importerande staterna kunde betala endast i guld. Härigenom vandrade guld från hela världen till Förenta Staterna. Där fanns således nu vid det senaste krigsutbrottet ett oerhört överskott på internationellt betalningsmedel, som låg oanvänt, medan i världen i övrigt förelåg en motsvarande brist på betalningsmedel som hämmade handeln. En så irrationell utveckling torde kunna undvikas endast om det förut nämnda internationella förmynderskapet utsträcker att gälla även för varje enskild stats export och import. Ingen stat kan då tillåtas exportera mera än den importerar, i varje fall icke utan att exportöverskottet får betalas i skuldsedlar, d. v. s. genom att exportlandet lämnar motsvarande lån till importlandet.

Dessa guldets svagheter och direkta olägenheter göra det önskvärt att guldets för all framtid måtte avlysas både som värdemätare och betalningsmedel. Det senare torde av skäl som redan nämnts förr eller senare bli en bjudande nödvändighet. Fråga är då om därmed icke följer ett tvång att anskaffa någon annan värdemätare. Guldets värde liksom guldproduktionens storlek torde nämligen i mycket hög grad bestämmas just av att guld användes som betalningsmedel. Bortfaller denna användning är det högst antagligt att både guldproduktion och guldvärde kommer att falla, något som skulle få katastrofala verkningar om guldets då fortfarande vore värdemätare.

Genom att införa ett nytt internationellt betalningsmedel, men ett vilket icke liksom guldets är förknippat med någon sällsynt materia, kan man med all sannolikhet uppfylla önskemålet att mängden av betalningsmedel kan anpassas efter det verkliga behovet. Detta som är av så väsentlig betydelse har dock i diskussionen knappast uppskattats till sitt rätta värde. Vad man i stället tryckt särskilt på är lättheten att överföra betalningar från en stat till en annan. Sådana betalningar skulle alltid eller i regel ske i det nya myntet. Genom att införa ett sådant mynt tror man sig även kunna undgå skadeverkningar, orsakade av kursfluktuationer. Myntet skall ju vara gångbart överallt. Till detta mynt skulle så varje enskild stats mynt

fast anknytas, varigenom även kursvariationer mellan de skilda valutorna skulle undvikas.

Nödvändigheten eller t. o. m. nyttan av ett helt nytt betalningsmedel i den internationella handeln torde emellertid kunna ifrågasättas. Veterligen har denna handel hittills icke hindrats på grund av svårigheter att överföra likvider. Det enda undantaget av någon betydelse är det extrema fall som uppstått genom Förenta Staternas förut nämnda importhämmande politik. Olägenheterna av denna politik skulle naturligtvis bortfalla så länge Förenta Staterna vore villiga eller förpliktade att mottaga det nya myntet som betalning för sin export. Detta skulle emellertid innebära att Förenta Staterna gjorde sig av med realvärden — sina exportvaror — emot betalningsmedel som icke gavs någon användning genom motsvarande köp av varor, alltså skulle medföra en sämre varuförsörjning i Förenta Staterna än som motsvarade dess egen produktion. I och för sig kan visserligen detta betraktas som denna stats ensak. Men det kan knappast vara ett allmänt intresse att införa en ordning som till och med underlättar en så ensidig ekonomisk politik. För övrigt kan det starkt sättas i fråga om denna politik i längden kan fullföljas. Det är väl ändock mer än troligt att ett ständigt växande överskott i Förenta Staterna på internationell valuta där skulle trycka kursen på denna valuta och i samma mån höja kursen på dollarn, dymedelst bli till ett verkligt hinder för en fortsatt amerikansk export. Inträffar detta blir hela världen fattigare på försörjningsmedel.

Något verkligt behov av ett nytt mynt som internationellt betalningsmedel kan således knappast sägas föreligga. Däremot skulle det vara en väsentlig fördel med ett sådant mynt om därmed alla valutafluktuationer kunde undvikas. Är då detta överhuvud möjligt? Och tillkomma ej några sådana nackdelar, att fördelarna köpas för dyrt?

För att få fram svar på dessa frågor bör man allra först söka göra klart vad det är som bestämmer värdet på en stats valuta i förhållande till en annan stats, alltså vad som bestämmer växelkursen. Till en början och för att ej komplicera framställningen bortses här då från de smärre men mycket vanliga variationerna i växelkurserna.

Till utgångspunkt tar jag det tämligen självklara faktum att om tillverkningspriset i exempelvis Danmark för en viss vara, en representativ genomsnittsvara, är tio danska kronor och tillverkningspriset för samma vara, framställd under exakt lika betingelser i Sverige, är tio svenska kronor, då äro dessa båda valutor likvärdiga. Kursen för 100 danska kronor i Sverige blir 100 svenska kronor. Lättast förstår man detta genom att tänka sig tillbaka till den tiden då båda staterna ännu hade guldmyntfot. Då innehöll den danska guldtian exakt lika mycket guld som den svenska och var värd exakt lika mycket; den köpte både i Danmark och annorstädes lika mycket som den svenska guldtian. Skulle däremot tillverkningspriset i Danmark för den tänkta genomsnittsvaren vara 20 danska kronor men i Sverige fortfarande 10 svenska kronor, då skulle lika självfallet dessa 10 svenska kronor nu vara likvärdiga med 20 danska kronor

och kursen på 100 danska kronor i stället för förut 100 svenska kronor bli 50 svenska kronor.

Eftersom tillverkningen i båda fallen och i båda länderna försigår under fullt samma betingelser, detta var ju förutsättningen, kan skillnaden i tillverkningskostnader i det senare fallet endast bero på en skillnad i arbetslönen. Alltså på att man i Danmark betalar dubbelt så mycket för samma arbetsprestation. Men det är att bemärka att här är fråga om betalning eller lön för en viss arbetsprestation och icke om timlön. När tillverkningskostnaderna äro lika, kan timlönen i Danmark likväl vara dubbelt så hög som i Sverige under förutsättning att den danska arbetaren på samma tid presterar dubbelt så mycket arbete. Och när tillverkningskostnaderna i Sverige äro blott hälften av dem i Danmark kunna timlönerna vara desamma, men nu är det den svenska arbetaren som utför dubbelt så mycket arbete på samma tid.

Utslagsgivande för värdet på den danska valutan i förhållande till den svenska, alltså för kursen här hemma för danska kronan, är således förhållandet mellan den lönenivå som gäller i det ena landet och i det andra. Men icke den nominella lönenivån, d. v. s. lönen i kronor per timme, utan den reella lönen i kronor för en viss lika arbetsprestation. Nu bestämmer den reella lönenivån i mycket hög grad hela prisnivån men likväl vore det felaktigt att därav sluta till att valutakursen skulle stå i samma förhållande till prisnivån i de två länderna. Ty prisnivån i ett land bestämmes ingalunda enbart av lönenivån i landet utan även av priserna på importvarorna och detta naturligtvis i högre grad ju mera importvaror som förekomma på varumarknaden. På prisnivån inverkar således utom den egna lönenivån även lönenivån i exportländerna. Men på penningvärdet endast den egna lönenivån per prestation räknat.

Förutsättningen för en fast valutakurs mellan två stater är enligt vad som här framhållits ett bestämt förhållande mellan lönenivån — fortfarande per arbetsprestation — i de två länderna. Därav följer att villkoret för över lag fasta valutakurser är, endera att alla stater hålla en fast lönenivå eller att lönenivån överallt förändras likformigt och samtidigt. I senare fallet ändras visserligen penningvärdet överallt men så att relationen mellan penningvärdet i ett land och ett annat förblir oförändrad. Det förut som nödvändigt framhållna ekonomiska överförmynderskapet skulle sålunda få till uppgift antingen att upprätthålla ett absolut förbud mot löneökningar i hela världen eller att övervaka att lönenivån överallt höjes i exakt lika proportion. Huruvida det är troligt att alla stater skola underkasta sig en sådan ordning, lämnar jag därhän. Likaså frågan om någon stat i hela världen vårdat sitt penningvärde eller bedrivit en sådan ekonomisk politik som kan göra den förtjänt att betros med deltagande i förmynderskapet.

Även under tider då verkliga värdet av två staters valutor måste betraktas som fullt konstanta, såsom då de förr båda hade guldmyntfot, förekommo emellertid smärre variationer i deras inbördes valutakurser. Sådana variationer hade i regel, eller bortsett från fall av

rena valutaspekulationer, sin grund i en disproportion i förhållandet mellan import och export. Om vi t. ex. exporterade mera varor till England än vad vi importerade därifrån uppstod svårighet för de engelska köparna att skaffa svensk valuta till betalningarna. De voro då villiga eller rent av tvungna att betala ett högre pris för den svenska valutan och detta drev då upp kursen på svenska kronan. På liknande sätt steg kursen här på det engelska pundet då vår import från England översteg vår export dit. I verkligheten var förhållandet visserligen mera komplicerat så till vida som vår import från England mycket väl kunde vara betydligt större än vår export dit utan att detta påverkade valutakurserna. Vi kunde nämligen samtidigt ha ett lika stort exportöverskott till andra stater, vilka i sin tur hade exportöverskott till England. Differensen mellan export och import clearades då över dessa andra stater. Steg ändock kursen på den svenska kronan, var detta ett tecken på att vår samlade export översteg vår samlade import, att vi gjorde oss av med mera nyttigheter än vi togo hem och i motsvarande grad underskredo en levnadsstandard som varit möjlig. Föll återigen kursen på vår svenska krona, så visade detta att vår import var större än vår export, att vi således levde över våra tillgångar och satte oss i skuld till utlandet för denna överförbrukning av nyttigheter.

De vid ett fast penningvärde alltid rätt små variationerna i ett lands valutakurs voro alltså ett slags varningstecken, visande att landet antingen onödigtvis höll för låg levnadsstandard eller på ett farligt sätt överskred den naturliga. Att variationerna ständigt blevo rätt obetydliga berodde i sin tur på att de samtidigt gjorde tjänst som regulatorer. En av för stor export framkallad kursstegring höjde för avnämarna priset för exportvarorna och försvårade därmed exporten. En genom för stor import orsakad kurssänkning försvårade på motsvarande sätt importen.

De små valutavariationerna spela således samma roll för ett lands hushållning som manometern och regulatorn för en ångpanneanläggning. Den maskinist som skulle tillåta sig stänga av dessa kontrollredskap, skulle med rätta anses handla ansvarslost. Ett förhindrande av de små valutavariationerna, ett absolut fastlåsande av valutakurserna utan samtidigt införande av andra kontrollorgan — ännu en uppgift för överförmynderskapet? — skulle dock på det ekonomiska området innebära samma sak. För övrigt torde det bli mycket svårt att på detta område finna någon annan regulator som lika mjukt, smidigt och naturligt som valutakursen reglerar det internationella handelsutbytet. Något dylikt förslag har i varje fall ännu icke avhörts.

I vårt lands intresse kan det knappast under några förhållanden ligga att medverka till införande av en internationell valutaordning, avseende att eliminera även de här nämnda smärre kursvariationerna. Däremot skulle det säkert vara av oskattbart värde för oss, så beroende som vi äro av vår export och import, om valutakurserna i övrigt kunde stabiliseras. Vid vårt bedömande av de framkomna förslagen i denna riktning ha vi emellertid att ta hänsyn dels till deras ofrån-

komliga konsekvenser, det överstatliga förmynderskapet, dels till i främsta rummet stormakternas stridiga intressen sinsemellan och deras icke särdeles framträdande villighet att beakta även de mindre staternas intressen. En välvillig men avvaktande inställning från vår sida torde nog vara att förorda. Vad vi under tiden kunna göra och som under alla förhållanden komme att underlätta införandet av en internationell valutastabilisering och likaså under alla förhållanden komme att stärka vår egen framtida ställning, det vore att fastläsa vårt eget penningvärde. I nödfall genom att åter införa guldmyntfot, men hellre, vida hellre genom att bestämma penningvärdet i arbetsprestation. Detta innebär icke ett absolut fastläsande av lönenivån i kronor, eftersom den mänskliga arbetsprestationen kan ökas både direkt och genom t. ex. ökad användning av maskiner i produktionen. Däremot kan det möjligen sägas betyda ett fastläsande av den helt okvalificerade arbetskraften, den rena grovarbetarelönen. Alltså en politik ungefär rakt motsatt den som nu under en längre tid bedrivits här hemma.